

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційне дослідження
Щетинського Олександра Степановича
«ТИПОЛОГІЯ КОМПОЗИТОРСЬКОЇ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ
(з творчої лабораторії Л. Грабовського, В. Балея і В. Бібіка)»,
подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво,
галузь знань 02 – Культура і мистецтво

Між музичним твором як завершеним цілісним явищем і науковою думкою, яка намагається його досягнути й осмислити, пролягає величезна *terra incognita* композиторського самоздійснення, композиторської самоактуалізації – системного багаторівневого індивідуально-соціального явища-процесу, лівова частка котрого відбувається (розгортається) у свідомості та підсвідомості митця. Це ускладнює, а іноді й унеможлиблює доступ до неї дослідників, які частіше мають справу з результатом (твором), залишаючи поза увагою ті процеси, які передують його народженню й утворюють складну систему «аркових споруд» із творами, які потенційно можуть з'явитися на світ у подальшому. Аналогією тут можуть бути процеси, що відбуваються в середині Землі перед виверженням вулканів, коли магма унаочнюється в результаті вибухів. І якщо сам композитор не запросить науковців до подорожі у «святая святих» народження музики, наблизитися до осереддя його самості музикознавець може шляхом вивчення рукописів, архівних матеріалів, листів, котрі відіграватимуть роль провідників, не гарантуючи при цьому повноти знань.

Подана до захисту дисертація О. С. Щетинського є саме таким запрошенням до невідомої землі, для визначення якої автор пропонує поняття «композиторська самоактуалізація», спираючись на теорію мотивації А. Маслоу. Обираючи предметом дослідження «процес самоактуалізації композитора...» (с. 2), автор дисертації – композитор, який пережив і

усвідомив самоактуалізацію як здійснений факт (сподіваємось, і переживатиме її надалі) – надає їй поняттєвої конкретності, системності, тим самим об'єктивуючи й вербалізуючи те невлучно ефемерне, що становить сутність цього надскладного явища. Це окреслює надзвичайну актуальність дослідження.

За О. С. Щетинським, самоактуалізація композитора здійснюється в екзистенційних, мистецьких і культурно-соціальних вимірах. Ця теза зумовлює вивчення кожного системного елемента самоактуалізації у двох аспектах: із середини, виходячи з особистісних композиторських «налаштувань» (психологічних чинників, таланту, працелюбності, організованості, здатності до самоосвіти, ерудованості тощо) та ззовні, ураховуючи велику кількість соціальних і культурних «контекстів», що прямо чи опосередковано чинять вплив на композитора та процес самоактуалізації протягом усього творчого життя: родина, професійне коло спілкування (колеги-композитори, виконавці, музикознавці, критики), реципієнти, сфера викладацької діяльності (із взаємовпливами вчитель-учень), соціальний попит, замовлення та інше.

Для здійснення композиторської самоактуалізації задіюється особливий простір і діють певні механізми. Вивчення простору потребувало від автора впровадження в науковий обіг поняття «композиторський творчий резервуар» (Розділ 2), який розглядається як система й поле авторського вибору. Запропоноване поняття дістає всебічного обґрунтування в обраному О. С. Щетинським алгоритмі поєднання погляду із середини і ззовні, що уможлиблює багатоаспектне та всебічне трактування явища, яке в результаті постає в єдності усіх системних елементів. Так само й механізми самоактуалізації в Розділі 3 складаються в ланцюг різнорідних і різнорівневих елементів: ідея, композиторські відкриття й винахід, традиція, освіта й самоосвіта, соціальна комунікація композитора у багатьох її виявах,

які врешті утворюють систему взаємозумовлених чинників, котрі сприяють композиторській самоактуалізації або, навпаки, ускладнюють її здійснення.

Незважаючи на дрібність поділу розділів на підрозділи, що можна пояснити бажанням охопити й висвітлити численні питання, пов'язані з проблемою самоактуалізації, дисертація має чітку і логічну структуру, сприймається як цілісний і завершений науковий текст. Авторське почуття форми, притаманне О. С. Щетинському і в музичних композиціях, виявляється в наявності своєрідних смислових лейтмотивів, які пронизують дисертацію, повертаючись в різних варіантах, тим самим зміцнюючи її єдність. Зверну увагу на обговорення дотичних питань цитування та самоцитування, свого й чужого, відомого й невідомого в музичному тексті, які автор під різними кутами зору обговорює в межах Другого й Третього розділів; на міркування щодо композиторської освіти й самоосвіти, які «звучать» в ідеально-світлій тональності або похмуро-гірко (відповідно до контексту) дискретно протягом усього дослідження.

Об'єктивацією й універсализацією заявлених у перших трьох розділах теоретичних положень є аналітичний Розділ 4, де автор формулює моделі композиторської самоактуалізації на прикладі творчості Л. Грабовського, В. Балея, В. Бібіка, накреслюючи численні перспективи дослідження.

Дисертація О. С. Щетинського належить, відповідно до класифікації автора, до «композиторського літературного тексту», є виявом самоактуалізації. Як і мистецький твір, вона не є замкненою на собі монадою, а радше відкритим текстом, який запрошує до роздумів і діалогу.

Перше, швидше міркування, ніж питання, пов'язане з тезою, якою завершуються висновки до Розділу 4: «На сьогодні ми не бачимо можливості послідовно розподілити митців на узагальнені категорії за тими параметрами самоактуалізації, про які йшлося у попередніх розділах. Спроба це зробити показує штучність, надуманість такого підходу, а запропонована схема розсипається на очах, бо у своїй цілісності кожна видатна мистецька постать

є унікальною. Натомість ми пропонуємо системну методологію і головні напрями дослідження композиторської самоактуалізації в її неповторності» (с. 208). Чи свідчить це твердження про потенційну нескінченність моделей композиторської самоактуалізації, у яких постійні елементи та механізми, виокремлені й обґрунтовані в дисертації, утворюватимуть у кожному випадку неповторну конфігурацію? Напевно, що так.

У продовження теми про моделі самоактуалізації поставимо питання щодо типів композиторського мислення, про які йдеться на с. 34 дисертації у зв'язку з формуванням мистецького надзавдання. Чи можна хоча б схематично виокремити певні типи композиторського мислення, чи це є «надзавданням» для дослідника, і їх кількість дорівнюватиметься нескінченності?

Ще одне питання стосуватиметься поінформованості музикознавця та специфіки музикознавчих досліджень. Чи обов'язково науковцеві заглиблюватися в особистісний контекст, який оточує твір? І як бути, коли цей контекст через історичну відстань, брак матеріалів та інших об'єктивних причин реконструювати у всій повноті неможливо? Чи є це перешкодою на шляху до проникнення у твір і його розшифрування у всій повноті смислових і технічних складників?

У дисертації багато йдеться про сутність і специфіку композиторської освіти, при цьому автор наголошує на важливості із самого дитинства розпочинати процес формування майбутнього композитора, залишаючи поза увагою факти приходу в композиторську професію дорослих. Чи є в такому разі відмінності в процесі освіти і в досягнутому результаті?

Нарешті, чи є обґрунтована в дисертації композиторська самоактуалізація універсальною моделлю? Якщо так, то в чому полягає відмінність від композиторської самоактуалізації виконавців і музикознавців?

Поставлені питання інспіровані притаманною композиторському літературному текстові відкритістю та перспективністю, що формує особливий («авторський») тон висловлювання в дисертації.

Резюмуючи, відзначимо велику теоретичну й практичну цінність дисертаційного дослідження О. С. Щетинського. Її результати можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях, вони є корисними для композиторів на різних етапах творчого шляху, особливо – у період інтенсивного навчання здобувачів вищої освіти. Положення дисертації становлять інтерес і для виконавців, які хочуть проникнути в сутність композиторської творчості як багатоскладового процесу.

Структура дисертаційного дослідження є чіткою й логічною. Сформульовані завдання відповідають пунктам новизни. Висновки ґрунтовні, у них заявлені завдання й новизна отримують концентровану повноту й завершеність.

За темою дисертації опубліковано шість статей у фахових виданнях категорії Б, затверджених МОН України. Апробацій на науково-практичних конференціях міжнародного та всеукраїнського рівня достатня кількість.

Посилання на наукові джерела в дисертації коректні, оформлені відповідно до вимог, список використаних джерел налічує достатню кількість позицій (225), порушень академічної доброчесності в роботі не виявлено.

Отже, дисертаційне дослідження Щетинського Олександра Степановича «Типологія композиторської самоактуалізації (з творчої лабораторії Л. Грабовського, В. Балея і В. Бібіка)», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 02 Культура і мистецтво за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво, є оригінальним, концептуальним, науково обґрунтованим дослідженням, що відповідає чинним вимогам пп. 6, 7, 8, 11 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової

установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

Уважаємо, що Щетинський Олександр Степанович заслуговує присвоєння ступеня доктора філософії в галузі знань 02 Культура і мистецтво, за спеціальністю 025 Музичне мистецтво.

Завідувач кафедри композиції та інструментування
Харківського національного університету мистецтв
імені І. П. Котляревського,
кандидат мистецтвознавства, доцент

Ганна САВЧЕНКО